

ARTUR ŻURAWIK

ORCID: 0000-0002-6349-6344

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

artur.zurawik@uj.edu.pl

Generalne klauzule odsyłające w ustawie z dnia 23 sierpnia 2007 roku o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym. Wybrane zagadnienia na tle regulacji unijnych

Abstrakt: Ochrona konsumentów w prawie krajowym i unijnym odgrywa bardzo doniosłą rolę. Regulacje dotyczące tej tematyki rozproszone są jednak w różnych aktach prawnych. Do tego ustawodawstwa poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej chronią konsumentów w różny sposób, daleko im do jednolitości. Ochrona ta wiąże się między innymi z wprowadzeniem do poszczególnych systemów prawnych państw członkowskich rozmaitych klauzul generalnych, za pomocą których zabezpiecza się interesy strony słabszej — konsumenta — przed określonymi zachowaniami profesjonalistów, niewątpliwie zajmujących pozycję uprzywilejowaną. Model polski zdecydowanie preferuje klauzulę dobrych obyczajów. Prawodawca unijny w założeniu chciał uprościć tę ochronę poprzez stosowanie klauzul bardziej zrozumiałych, jednak ustawodawca polski w procesie implementacji dyrektyw mocno skomplikował obowiązujące w tym zakresie regulacje. Niestety nie służy to prawidłowej ochronie konsumentów.

Słowa kluczowe: konsument, przedsiębiorca, ochrona konsumentów, generalne klauzule odsyłające, klauzule generalne, dobra wiara, dobre obyczaje, nieuczciwe praktyki rynkowe, nieuczciwe praktyki handlowe.

Wprowadzenie

Ochrona konsumentów w prawie krajowym i unijnym odgrywa bardzo doniosłą rolę. Regulacje dotyczące tej tematyki rozproszone są jednak w różnych

aktach prawnych, co dotyczy zarówno Unii Europejskiej, jak i samej Polski. Do tego ustawodawstwa poszczególnych państw członkowskich chroniły i chronią konsumentów w różny sposób, daleko im w tej kwestii do jednolitości¹. Ochrona ta wiąże się między innymi z wprowadzeniem do poszczególnych systemów prawnych państw członkowskich różnych klauzul generalnych, za pomocą których zabezpiecza się interesy strony słabszej — konsumenta — przed określonymi zachowaniami profesjonalistów, niewątpliwie zajmujących pozycję uprzywilejowaną. Model polski preferuje klauzulę generalną dobrych obyczajów, którą wprowadzono nie tylko do prokonsumenckich przepisów kodeksu cywilnego², ale też do ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 roku o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji³. Ta ostatnia zawiera również przepisy mające na celu ochronę (przynajmniej pośrednią) tej grupy społecznej⁴. W końcu także ustawa z dnia 6 marca 2018 roku — Prawo przedsiębiorców⁵ wiąże określone skutki prawne z naruszeniem przez przedsiębiorców dobrych obyczajów⁶.

Dużą rolę w zakresie ochrony konsumentów odgrywa dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 roku dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym⁷. Jest to tak zwana dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlo-

¹ Monika Namysłowska pisze: „W każdym razie zwalczanie nieuczciwej konkurencji aż w 13 z 15 państw członkowskich UE rozpoczynających pracę nad dyrektywą 2005/29/WE oparte było na klauzuli generalnej, posługującej się terminami takimi jak np. »dobre obyczaje«, »bezprawność«, »zawodowa poprawność«. Koncepcje zwalczania nieuczciwej konkurencji znacznie się jednak różniły, należąc do prawa prywatnego lub publicznego bądź łącząc ich elementy” — *eadem*, *Czarna lista nieuczciwych praktyk handlowych a granice prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji w Unii Europejskiej*, Warszawa 2014, część B. *Nieuczciwość praktyki handlowej*, Warszawa 2014, LEX-el. Por. J. Stuyck, E. Terry, T. Van Dyck, *La proposition de directive CE relative aux pratiques commerciales déloyales: quel marché unique pour le consommateur?*, „Revue européenne de droit de la consommation” 2003, nr 4, s. 239–294.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku — Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1740 ze zm.).

³ Tekst jedn. Dz.U. z 2020 r. poz. 1913 ze zm. Zob. też A. Żurawik, *Zasada przestrzegania reguł uczciwej konkurencji i dobrych obyczajów w działalności gospodarczej*, [w:] *System Prawa Administracyjnego*, t. 8a. *Publiczne prawo gospodarcze*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2018, s. 518–542.

⁴ Katarzyna Grzybczyk stwierdza: „U podstaw wszelkich regulacji dotyczących nieuczciwej konkurencji leżały początkowo interesy przedsiębiorców rywalizujących o miejsce na rynku. [...] Z czasem jednak zaczęto dostrzegać interesy innych uczestników rynku, tj. konsumentów, a także interes ogółu społeczeństwa, co spowodowało ewolucję w ustawodawstwach z zakresu nieuczciwej konkurencji, wykładni przepisów i linii orzeczniczej” — *eadem*, *Ochrona konsumenta przed nieuczciwą reklamą*, [w:] *Europejskie prawo konsumenckie a prawo polskie*, red. E. Nowińska, P. Cybula, Kraków 2005, s. 214.

⁵ Tekst jedn. Dz.U. z 2021 r. poz. 162.

⁶ Zob. art. 9 i 10 ustawy Prawo przedsiębiorców.

⁷ Dyrektywa 2005/29/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 11 maja 2005 roku dotycząca nieuczciwych praktyk handlowych stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów na rynku wewnętrznym oraz zmieniająca dyrektywę Rady 84/450/EWG, dyrektywy 97/7/WE,

wych. To właśnie tym aktem prawnym chciałbym zająć się szerzej, zwłaszcza w kontekście wykładni przepisów krajowych zawartych w implementującej tę dyrektywę ustawie z dnia 23 sierpnia 2007 roku o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym⁸.

Tytułem wprowadzenia zaznaczę, że klauzulę generalną (generalną klauzulę odsyłającą) pojmuję podobnie jak Leszek Leszczyński. Autor ten swoją koncepcję klauzuli wywodzi z pojęcia odesłania, którym jest

będące wyraźną konstrukcją prawodawczą (elementem przepisu prawnego) i sformułowane w języku prawnym upoważnienie dla organu stosującego prawo do wyznaczenia zachowania adresata decyzji lub ustalenia podstaw kwalifikacji zachowań adresata normy, na podstawie kryteriów (norm, ocen) wyrażonych (nazwanych) w tekście prawnym, ale nie inkorporowanych (z różnych powodów) do systemu przepisów prawnych⁹.

Generalna klauzula odsyłająca według tego autora odpowiada wszystkim elementom odesłania, z tym że kryteria i oceny pozaprawne, do których prawodawca poprzez klauzule się odwołuje, mają charakter ukierunkowany i „systemowy”¹⁰.

1. Dyrektywa nr 2005/29/WE o nieuczciwych praktykach handlowych — zagadnienia ogólne

Niezmiernie istotną rolę w unijnym prawie konsumenckim odgrywa przywołana już dyrektywa o nieuczciwych praktykach handlowych. W jej preambule czytamy między innymi:

Przepisy prawne państw członkowskich w zakresie nieuczciwych praktyk handlowych wykazują istotne różnice, które mogą powodować znaczne zakłócenia konkurencji oraz tworzyć przeszkody dla sprawnego funkcjonowania rynku wewnętrznego. [...] Bariery te zwiększają koszty ponoszone przez przedsiębiorstwa w związku z korzystaniem przez nie ze swobód na rynku wewnętrznym, w szczególności w przypadku prowadzenia przez przedsiębiorstwa działalności transgranicznej w dziedzinie marketingu, kampanii reklamowych i promocji sprzedaży. Bariery te pozbawiają również konsumentów pewności co do ich praw i sprawiają, że tracą oni zaufanie do rynku wewnętrznego¹¹.

Harmonizacja musi mieć zatem charakter całkowity, gdyż tylko w ten sposób będzie można zapewnić wysoki poziom ochrony konsumenckiej. Osiągnięcie

98/27/WE i 2002/65/WE Parlamentu Europejskiego i Rady oraz rozporządzenie (WE) nr 2006/2004 Parlamentu Europejskiego i Rady (Dz.U. UE L z 2005 r. Nr 149, s. 22 z późn. zm.); dalej: dyrektywa nr 2005/29/WE.

⁸ Tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2070 ze zm.

⁹ L. Leszczyński, *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Lublin 2000, s. 17.

¹⁰ *Ibidem*, s. 23. Klauzule mogą odsyłać na przykład do kryteriów moralnych, politycznych czy ekonomicznych; zob. też L. Leszczyński, *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001, s. 21 n.

¹¹ Motywy 3 i 4 preambuły dyrektywy nr 2005/29/WE.

takiego poziomu ochrony jest celem dyrektywy nr 2005/29/WE¹², o czym mowa w jej art. 1.

Istotne znaczenie mają przy tym zawarte w art. 2 analizowanej dyrektywy definicje. Z kolei art. 3 omawia zakres zastosowania dyrektywy. W ust. 1 tego przepisu stwierdzono, że dyrektywę stosuje się do nieuczciwych praktyk handlowych w rozumieniu art. 5, stosowanych przez przedsiębiorstwa wobec konsumentów przed zawarciem transakcji handlowej dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania oraz po jej zawarciu. Przedsiębiorca zobowiązany jest zatem do stosowania uczciwych praktyk również po zawarciu umowy; sprzeczne z dyrektywą będzie takie zachowanie przedsiębiorcy, który zapewniał na przykład o istnieniu serwisu dla klientów, podczas gdy nie jest on prowadzony¹³.

2. Nieuczciwe praktyki handlowe

Z punktu widzenia niniejszego opracowania niezmiernie istotny jest art. 5 wskazanej dyrektywy, który wprowadza definicję nieuczciwej praktyki handlowej, zastępującą w zakresie objętym dyrektywą obowiązującą w polskim systemie prawnym klauzulę generalną dobrych obyczajów. Uzasadnienie takiego posunięcia według preambuły dyrektywy nr 2005/29/WE jest następujące:

Harmonizacja przepisów w istotny sposób zwiększy pewność prawną zarówno konsumentów, jak i przedsiębiorstw. Zarówno konsumenci, jak i przedsiębiorstwa będą mogli polegać na jednolitych ramach regulacyjnych, opartych na jasno zdefiniowanych pojęciach prawnych, regulujących wszystkie aspekty nieuczciwych praktyk handlowych w całej UE. [...] Aby osiągnąć cele Wspólnoty¹⁴ poprzez usunięcie barier na rynku wewnętrznym, należy zastąpić istniejące w państwach członkowskich rozbieżne klauzule generalne i zasady prawne. Dlatego też jeden wspólny ogólny zakaz ustanowiony przez niniejszą dyrektywę obejmuje nieuczciwe praktyki handlowe, które zniekształcają zachowanie gospodarze konsumentów¹⁵.

Artykuł 5 ust. 1 dyrektywy nr 2005/29/WE wprowadza ogólny zakaz stosowania nieuczciwych praktyk handlowych, a w ust. 2 stanowi:

Praktyka handlowa jest nieuczciwa, jeżeli:

- a) jest sprzeczna z wymogami staranności zawodowej; i
- b) w sposób istotny zniekształca lub może w sposób istotny zniekształcić zachowanie gospodarze względem produktu przeciętnego konsumenta, do którego dociera bądź do którego jest skierowana, lub przeciętnego członka grupy konsumentów, jeżeli praktyka handlowa skierowana jest do określonej grupy konsumentów.

¹² Oprócz przyczynienia się do właściwego funkcjonowania rynku wewnętrznego.

¹³ Por. M. Namysłowska, *Projekt reformy prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji państw członkowskich UE — zagadnienia materialnoprawne*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 3, s. 127–132.

¹⁴ Obecnie Unii.

¹⁵ Motywy 12 i 13 preambuły dyrektywy nr 2005/29/WE.

Dyrektywa określa więc przesłanki nieuczciwości praktyki handlowej.

Po pierwsze, praktyka musi być sprzeczna z wymogami staranności zawodowej, a ta według art. 2 lit. h dyrektywy oznacza „standard dotyczący szczególnej wiedzy i staranności, których można w racjonalny sposób oczekiwać od przedsiębiorcy w jego relacjach z konsumentami, zgodnie z uczciwymi praktykami rynkowymi i/lub ogólną zasadą dobrej wiary w zakresie jego działalności”.

Nieuczciwa praktyka handlowa¹⁶ jest zatem dookreślana między innymi przez wymogi staranności zawodowej¹⁷, a te mają być określane częściowo poprzez odniesienie się do uczciwych praktyk rynkowych¹⁸. Ustalenie więc, czym są uczciwe praktyki rynkowe, będzie miało wpływ na ocenę nieuczciwości praktyk handlowych. Rodzi się tu jednak pytanie o stosunek obu pojęć, to jest nieuczciwych praktyk handlowych i uczciwych praktyk rynkowych. Czy jedno nie jest aby prostym przeciwstawieniem drugiego? Na pozór, intuicyjnie, można by je tak traktować. Wydaje mi się jednak, że skoro „nieuczciwe praktyki handlowe” mają być dookreślane nie tylko przez pojęcie „uczciwych praktyk rynkowych”, ale i przez inne przesłanki, to o prostym przeciwieństwie nie może być mowy. Można też uznać, że praktyki rynkowe to nie tylko praktyki handlowe, a rynek to nie tylko handel, zatem praktyki handlowe to część praktyk rynkowych. Tak czy inaczej wydaje mi się, że posłużenie się obydwoma pojęciami w ten sposób nie jest dobrym rozwiązaniem.

Z kolei klauzula zasad dobrej wiary, która również będzie miała znaczenie przy ocenie nieuczciwości praktyki handlowej, w krajach unijnych jest bardzo popularna i to od wielu lat. Powinna być zatem traktowana tak jak w pozostałych regulacjach, przede wszystkim unijnych, dotyczących ochrony konsumentów.

Po drugie, praktyka handlowa w świetle art. 5 ust. 2 analizowanej dyrektywy jest nieuczciwa, jeżeli w sposób istotny zniekształca lub może w sposób istotny zniekształcić zachowanie gospodarcze względem produktu przeciętnego konsumenta. Zgodnie z art. 2 lit. e omawianej dyrektywy „istotne zniekształcenie zachowania gospodarczego konsumentów” oznacza wykorzystanie praktyki handlowej w celu znacznego ograniczenia zdolności konsumenta do podjęcia świadomej decyzji i skłonienia go tym samym do podjęcia decyzji dotyczącej transakcji, której inaczej by nie podjął.

Ważną regulację zawiera art. 5 ust. 4 dyrektywy, który stanowi, że za nieuczciwe uznaje się w szczególności praktyki handlowe, które: a) wprowadzają błąd w rozumieniu art. 6 i 7; lub b) są agresywne w rozumieniu art. 8 i 9. Praktyki handlowe, które wprowadzają w błąd lub są agresywne, automatycznie uznawane są zatem za nieuczciwe, z kolei praktyki, które ani nie wprowadzają w błąd, ani

¹⁶ *Unfair commercial practice.*

¹⁷ *Professional diligence.*

¹⁸ W liczbie pojedynczej *honest market practice.*

nie są agresywne, powinny być oceniane na podstawie reguły ogólnej z art. 5 ust. 2 dyrektywy.

Z punktu widzenia omawianego aktu unijnego znaczenie ma także załącznik I, o którym mowa w art. 5 ust. 5 dyrektywy. Zgodnie z tym przepisem ów załącznik zawiera wykaz praktyk handlowych, które uznaje się za nieuczciwe w każdych okolicznościach. Wykaz ten obowiązuje jednolicie we wszystkich państwach członkowskich i może zostać zmodyfikowany wyłącznie poprzez zmianę dyrektywy.

Monika Namysłowska zauważa, że niespodziewanie dla przedstawicieli doktryny, podmiotów stosujących prawo i prawodawcy unijnego „czarna lista” nieuczciwych praktyk handlowych stała się najważniejszym elementem dyrektywy nr 2005/29/WE. Lista ta jest więc zasadnie nazywana centralnym punktem europejskiego prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji¹⁹, jako że ma znaczenie także dla wykładni przepisów unijnych oraz krajowych.

3. Przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom rynkowym w ustawodawstwie polskim a dobre obyczaje i dobra wiara

Zgodnie z treścią art. 76 Konstytucji RP władze publiczne chronią konsumentów, użytkowników i najemców przed działaniami zagrażającymi ich zdrowiu, prywatności i bezpieczeństwu oraz przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi. Zakres tej ochrony określa ustawa. Szczególne znaczenie ma tu ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 roku o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym²⁰ (dalej: u.p.n.p.r.), która implementuje dyrektywę nr 2005/29/WE o nieuczciwych praktykach handlowych²¹.

Konieczność harmonizacji przepisów państw członkowskich UE w zakresie regulowanym dyrektywą nie budzi wątpliwości. Zgodzić się również trzeba z twierdzeniem, że harmonizacja o charakterze minimalnym nie zapewniłaby efektywnej ochrony konsumentów. Dzięki wprowadzeniu w życie założeń dyrektywy są oni bardziej świadomi swych wyborów, co też w założeniu miało służyć wzrostowi handlu transgranicznego.

Niewątpliwie pojęcie nieuczciwych praktyk handlowych (według polskiej ustawy „rynkowych”²²) dla przeciętnego uczestnika obrotu gospodarczego jest

¹⁹ *Wstęp*, [w:] M. Namysłowska, *op. cit.*, pkt I.

²⁰ Tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 2070 ze zm.

²¹ Szerzej zob. M. Sieradzka, *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym. Komentarz*, Warszawa 2008.

²² Zapewne w nawiązaniu do treści art. 76 Konstytucji RP.

nawet intuicyjnie dużo bardziej czytelne niż klauzula dobrych obyczajów, która doczekała się wielu rozbieżnych wypowiedzi na temat tego, w jaki sposób należy ją pojmować. Problemem była tu nawet odpowiedź na podstawowe pytanie, czym są obyczaje, nie mówiąc o zagadnieniach bardziej szczegółowych. Pod tym względem pojęcie nieuczciwych praktyk handlowych (rynkowych) jest więc bardziej jasne w potocznym rozumieniu i takie też miało być zgodnie z założeniami dyrektywy. Jest ono skierowane przede wszystkim do uczestników obrotu gospodarczego i to oni powinni wiedzieć, jak należy się zachować w konkretnej sytuacji, by nie uchybić prawu.

W przypadku dyrektywy nr 2005/29/WE mamy więc do czynienia z wyraźnym dopasowaniem kryterium ocennego do konkretnej regulacji i konkretnych stosunków gospodarczych, których to uregulowanie dotyczy, przy pozostawieniu jednak „pierzwiastka etycznego”. Powiązanie omawianych przepisów z kryteriami moralnymi jest jak najbardziej pozytywne, chodzi bowiem o ochronę strony słabszej przed zachowaniami podmiotów wyspecjalizowanych, nastawionych na zysk.

Polski ustawodawca jednak nie do końca — jak się wydaje — zrealizował wskazane założenia, by wprowadzać większą czytelność uregulowań dotyczących nieuczciwych praktyk handlowych. Artykuł 4 ust. 1 u.p.n.p.r. stwierdza bowiem, że:

Praktyka rynkowa stosowana przez przedsiębiorców wobec konsumentów jest nieuczciwa, jeżeli jest sprzeczna z dobrymi obyczajami i w istotny sposób zniekształca lub może zniekształcić zachowanie rynkowe przeciętnego konsumenta przed zawarciem umowy dotyczącej produktu, w trakcie jej zawierania lub po jej zawarciu.

Nieuczciwa praktyka rynkowa jest zatem definiowana między innymi przez klauzulę dobrych obyczajów, która — jak już wskazywałem — budzi wiele wątpliwości interpretacyjnych²³.

W uzasadnieniu do ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym²⁴ stwierdza się, że w prawie polskim klauzula rzetelności występuje w wielu postaciach, między innymi: dobrych obyczajów, zasad dobrej wiary, należytej staranności czy obyczajów kupieckich. Ze względu na ogólne, a jednocze-

²³ M. Namysłowska w tym kontekście pisze, że termin „dobre obyczaje” został zaczerpnięty z ustawodawstwa niemieckiego. Również interpretacja tego pojęcia podążała za doktryną niemiecką. Kierunki definiowania dobrych obyczajów sprowadzały się do nurtu moralno-etycznego i ekonomiczno-funkcjonalnego. Interpretacja moralno-etyczna dominowała od początku XX wieku do lat sześćdziesiątych. Pojawiały się jednak opinie, że celem prawa konkurencji nie jest ochrona dobrego smaku czy określonych postaw moralnych, wobec czego przesłanka dobrych obyczajów nie może odpowiadać ogólnym zasadom moralnym. Zaczęto więc analizować skutki czynu konkurencji, nie samego czynu. Sprzeczne z dobrymi obyczajami było działanie, które nie wspiera konkurencji, lecz ją narusza lub zakłóca. Takie podejście było przejawem interpretacji ekonomiczno-funkcjonalnej. Zob. *eadem, op. cit.*, część B, sekcja aa. *Sprzeczność z dobrymi obyczajami*. Por. D. du Cane, *Nieuczciwa konkurencja a dobre obyczaje oraz class action po polsku*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 3, s. 53–58.

²⁴ Druk V.1682.

śnie szerokie rozumienie znaczeń definiujących występującą w dyrektywie zasadę *professional diligence* najwłaściwsze wydaje się przełożenie tej zasady na „dobre obyczaje”. Współcześnie w orzecznictwie i doktrynie panuje — jak czytamy w uzasadnieniu — podejście ekonomiczno-funkcjonalne. Podkreśla się, że przez dobre obyczaje rozumie się zachowanie przedsiębiorcy zorientowane na zapewnienie niezakłóconego funkcjonowania konkurencji poprzez rzetelne i niezafałszowane współzawodnictwo jakością, ceną i innymi pożądanymi przez klientów cechami oferowanych towarów lub usług. Kryteria oceny przedsiębiorców powinny być racjonalne i pozwalać uczestnikom obrotu gospodarczego orientować się, jakie postępowanie jest dozwolone, a jakie zabronione. Istotą podejścia ekonomiczno-funkcjonalnego jest zatem przywiązywanie wagi nie do przestrzegania dobrych obyczajów „w ogóle”, ale do zachowania przedsiębiorców w sferze działalności gospodarczej. Dobre obyczaje to więc normy moralne i zwyczajowe stosowane w działalności gospodarczej.

Projektodawca omawianej ustawy stwierdza również, że za sprzeczne z dobrymi obyczajami należy uznać także czyny zabronione zasadami deontologii zawodowej lub tak zwanymi kodeksami etyki zawodowej. Takie normy obowiązują w szczególności osoby wykonujące „wolne zawody”. Za sprzeczne z dobrymi obyczajami można uznać działania zmierzające do niedoinformowania, dezorientacji, wywołania błędnego przekonania u konsumenta, a także wykorzystania jego niewiedzy lub naiwności.

Według założeń prawodawczych zastosowanie klauzuli dobrych obyczajów oznaczałoby podporządkowanie praktyk rynkowych polskich przedsiębiorców istniejącej powszechnie oraz wielokrotnie w doktrynie i orzecznictwie omawianej zasadzie, w której kryją się: szczególna umiejętność, staranność zawodowa, uczciwość działania oraz dobra wiara. Zachowanie zasady dobrych obyczajów stanowiłoby uproszczenie dla polskiego ustawodawcy, ponieważ oznaczałoby konsekwentne pozostanie przy obowiązującej dziś terminologii, z tym zastrzeżeniem, że to pojęcie byłoby oceniane w świetle relacji konsument–przedsiębiorca²⁵. Trudno więc mówić o uproszczeniu terminologii, jeśli jedną nieostrą generalną klauzulę odsyłającą definiuje się (dookreśla) przez inne zwroty nieostre. To, co miało być w założeniu prawodawcy unijnego uproszczone, zostało zatem w polskim systemie prawnym jeszcze bardziej skomplikowane.

Należy zauważyć, że w motywach do ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym stwierdzono, iż ocen w zakresie nieuczciwości praktyk rynkowych i naruszenia dobrych obyczajów należałoby dokonywać także z punktu widzenia „dobrej wiary”. I ta klauzula jest różnie traktowana w piśmien-

²⁵ Zob. też M. Sieradzka, *op. cit.*, s. 69–90.

nictwie oraz orzecznictwie. Dyskusja na jej temat ma bogatą historię, co nie dziwi z uwagi na to, że funkcjonuje ona w polskim ustawodawstwie od wielu lat²⁶.

Pojęcie dobrej wiary (*bona fides*) pochodzi z prawa rzymskiego, gdzie oznaczała ona zapatrywania człowieka uczciwego²⁷. Obecnie ma dwa zasadnicze znaczenia: po pierwsze ujmowana jest w znaczeniu subiektywnym, a po drugie w znaczeniu obiektywnym. Z uwagi na ograniczenia objętościowe nie ma możliwości, by zagadnienia te rozwinąć w niniejszym opracowaniu. Na ten temat powstała jednak bogata literatura²⁸. Zaznaczę jedynie, że skoro dobre obyczaje — według założeń prawodawczych — obok zasad współzycia społecznego, uczciwości czy rzetelności w obrocie, byłyby tylko jednymi z możliwych kryteriów ocennych pod kątem zgodności/sprzeczności z dobrą wiarą w znaczeniu obiektywnym, to utożsamianie tych pojęć nie jest właściwe²⁹.

Podsumowanie

Ochrona konsumentów w prawie unijnym i krajowym jest dokonywana przy zastosowaniu różnych przepisów i generalnych klauzul odsyłających. Prawodawca unijny w założeniu chciał uprościć tę ochronę poprzez stosowanie klauzul bardziej zrozumiałych, jednak ustawodawca polski w procesie implementacji mocno skomplikował regulacje obowiązujące w tym zakresie.

Uważam też, przyjmując konsekwentnie opisaną wcześniej przeze mnie w różnych publikacjach koncepcję klauzuli dobrych obyczajów³⁰, że ma ona jednak

²⁶ Z kolei w prawie europejskim pojawiła się po raz pierwszy w dyrektywie 86/653/EEC o agentach handlowych (*Directive on Self-Employed Commercial Agents*), Dz.Urz. WE L382 z 31.12.1986 r. poz. 17; za: M. Pilich, *Zasady współzycia społecznego, dobre obyczaje czy dobra wiara? Dylematy nowelizacji klauzul generalnych prawa cywilnego w perspektywie europejskiej*, „Studia Prawnicze” 2006, nr 4, s. 49. Zob. też *idem*, *Dobra wiara w konwencji o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów*, Warszawa 2006; *idem*, *Obowiązek negocjowania w dobrej wierze w polskim prawie cywilnym (uwagi na tle prawnoporównawczym)*, „Przeгляд Sądowy” 2006, nr 7–8, s. 3–44; K. Przybyłowski, *Dobra wiara w polskim prawie cywilnym (ogólne uwagi o pojęciu)*, „Studia Cywilistyczne” 14, 1970; J. Gajda, *Pojęcie dobrej wiary w przepisach kodeksu cywilnego*, „Studia Prawnicze” 1997, nr 2, s. 44 n.; K. Doliwa, A. Doliwa, *Zasada słuszności i dobra wiara a prawo pozytywne: na przykładzie polskiego prawa cywilnego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 30, s. 85–94.

²⁷ A. Szpunar, *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947, s. 62.

²⁸ Por. np. S. Grzybowski, [w:] *System prawa cywilnego*, t. 1. *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985, s. 275; K. Przybyłowski, *op. cit.*, s. 3 n.; J. Nowacki, *Domniemanie dobrej wiary (art. 7 k.c.)*, „Studia Iuridica Silesiana” 1979, nr 5, *passim*; M. Pilich, *Obowiązek negocjowania...*, *passim*.

²⁹ Szerzej zob. A. Żurawik, *Dobre obyczaje a zwyczaje, zasady współzycia społecznego i dobra wiara — ujęcie teoretyczne*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 4, s. 197–213.

³⁰ Zob. np. A. Żurawik, *Zasada przestrzegania regul...*, s. 493–517; *idem*, *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” — ujęcie teoretyczne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”

charakter bardziej uniwersalny³¹ niż klauzula nieuczciwych praktyk handlowych (rynkowych) — może bowiem dotyczyć dużo szerszego kręgu rozmaitych pól aktywności człowieka. Dobre obyczaje, jako specyficzne odzwierciedlenie moralności, wykształcają się wszędzie tam, gdzie jeden człowiek wchodzi w relacje z innym, są zatem wszechstronnym regulatorem stosunków międzyludzkich. Nadają się do zapobiegania nadużyciom zarówno w sferze seksualności (czego efektem są choćby przepisy o radiofonii i telewizji zakazujące poprzez omawianą klauzulę rozpowszechniania treści niemoralnych), jak i w sferze typowo gospodarczej. Zakres pojęcia nieuczciwych praktyk handlowych (rynkowych) jest więc wyraźnie węższy niż zakres zachowań sprzecznych z dobrymi obyczajami, które nie muszą ograniczać się do handlu i działalności rynkowej. Przy tym zachowanie, które stanowi nieuczciwą praktykę handlową (rynkową), zawsze jest sprzeczne z dobrymi obyczajami, będącymi według mnie emanacją moralności, natomiast zachowanie sprzeczne z dobrymi obyczajami nie musi ograniczać się do nieuczciwych praktyk handlowych (rynkowych). Ma zatem szerszy zakres znaczeniowy.

Bibliografia

- Cane D. du, *Nieuczciwa konkurencja a dobre obyczaje oraz class action po polsku*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2009, nr 3.
- Doliwa K., Doliwa A., *Zasada słuszności i dobra wiara a prawo pozytywne: na przykładzie polskiego prawa cywilnego*, „Studia Prawnoustrojowe” 2015, nr 30.
- Gajda J., *Pojęcie dobrej wiary w przepisach kodeksu cywilnego*, „Studia Prawnicze” 1997, nr 2.
- Grzybczyk K., *Ochrona konsumenta przed nieuczciwą reklamą*, [w:] *Europejskie prawo konsumenckie a prawo polskie*, red. E. Nowińska, P. Cybula, Kraków 2005.
- Kunicki A., *Glosa do orz. SN z 7 maja 1971 r. (I CR 302/71)*, „Nowe Prawo” 1973, nr 4.
- Leszczyński L., *Stosowanie generalnych klauzul odsyłających*, Kraków 2001.
- Leszczyński L., *Tworzenie generalnych klauzul odsyłających*, Lublin 2000.
- Namysłowska M., *Czarna lista nieuczciwych praktyk handlowych a granice prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji w Unii Europejskiej*, Warszawa 2014.
- Namysłowska M., *Projekt reformy prawa zwalczania nieuczciwej konkurencji państw członkowskich UE — zagadnienia materialnoprawne*, „Monitor Prawniczy” 2004, nr 3.
- Nowacki J., *Domniemanie dobrej wiary (art. 7 k.c.)*, „Studia Iuridica Silesiana” 1979, nr 5.
- Pilich M., *Dobra wiara w konwencji o umowach międzynarodowej sprzedaży towarów*, Warszawa 2006.
- Pilich M., *Obowiązek negocjowania w dobrej wierze w polskim prawie cywilnym (uwagi na tle prawnoporównawczym)*, „Przegląd Sądowy” 2006, nr 7–8.

ny” 2009, nr 1, s. 35–50; *idem*, *Dobre obyczaje a zwyczaje...*, s. 197–213; *idem*, *Interes publiczny w prawie gospodarczym*, Warszawa 2013, s. 280–287; *idem*, *Wykładnia w prawie gospodarczym*, Warszawa 2021, s. 100 n.

³¹ Co nie znaczy „czytelny”.

- Pilich M., *Zasady współżycia społecznego, dobre obyczaje czy dobra wiara? Dylematy nowelizacji klauzul generalnych prawa cywilnego w perspektywie europejskiej*, „Studia Prawnicze” 2006, nr 4.
- Przybyłowski K., *Dobra wiara w polskim prawie cywilnym (ogólne uwagi o pojęciu)*, „Studia Cywilistyczne” 14, 1970.
- Sieradzka M., *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Stuyck J., Terry E., Van Dyck T., *La proposition de directive CE relative aux pratiques commerciales déloyales: quel marché unique pour le consommateur?*, „Revue européenne de droit de la consommation” 2003, nr 4.
- System prawa cywilnego*, t. 1. *Część ogólna*, red. S. Grzybowski, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź 1985.
- Szpunar A., *Nadużycie prawa podmiotowego*, Kraków 1947.
- Żurawik A., *Dobre obyczaje a zwyczaje, zasady współżycia społecznego i dobra wiara — ujęcie teoretyczne*, „Kwartalnik Prawa Publicznego” 2007, nr 4.
- Żurawik A., *Interes publiczny w prawie gospodarczym*, Warszawa 2013.
- Żurawik A., *Klauzula generalna „dobrych obyczajów” — ujęcie teoretyczne*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 2009, nr 1.
- Żurawik A., *Wykładnia w prawie gospodarczym*, Warszawa 2021.
- Żurawik A., *Zasada przestrzegania reguł uczciwej konkurencji i dobrych obyczajów w działalności gospodarczej*, [w:] *System Prawa Administracyjnego*, t. 8a. *Publiczne prawo gospodarcze*, red. R. Hauser, Z. Niewiadomski, A. Wróbel, Warszawa 2013, 2018.

General Reference Clauses in the Act of 23 August 2007 on Counteracting Unfair Market Practices: Selected Issues against the Background of EU Regulations

Summary

Consumer protection plays a very important role in national and EU law. However, regulations concerning this subject are scattered in various legal acts. In addition, the legislation of individual EU member states protects consumers in different ways; it is far from uniform. This protection is related to, *inter alia*, the introduction of various general clauses into the individual legal systems of the member states. These clauses protect the interests of the weaker party — the consumer — against certain behaviours of professionals, who undoubtedly have a privileged position. The Polish model definitely prefers the “good behaviour” clause. The EU legislator intended to simplify this protection by using more understandable clauses, but the Polish legislator, in the process of implementing the directives, greatly complicated the regulations in this area. It does not serve the proper protection of consumers well.

Keywords: consumer, entrepreneur, consumer protection, general reference clauses, general clauses, good faith, good behaviour, unfair market practices, unfair commercial practices.